

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

УДК: 376.433(091)

ЖИТТЄВИЙ ПОДВИГ ВЧИТЕЛЯ (до 100-річчя від дня народження професора Івана Гавриловича Єременка)

*Вавіна Л. С.,
Чеботарьова О. В.*

Статтю присвячено життєвому шляху та аналізу науково-педагогічної спадщини видатного вченого-науковця Івана Гавриловича Єременка, фундатора вітчизняної спеціальної освіти, української спеціальної дидактики, роботи якого увійшли до «золотого» фонду вітчизняної науки та практики. Окреслено поле актуальних проблем, які були предметом досліджень Івана Гавриловича, ініціювалися та організовувалися ним у процесі розвитку диференційованого корекційного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Статтю створено з використанням особистих архівних документів Людмили Сергіївни Вавіної, яка під керівництвом Івана Гавриловича, поруч з його іншими учнями Г. М. Мерсіяною та В. Є. Турчинською, розробили теоретико-практичні та методичні засади диференційованого навчання учнів спеціальної школи в Україні.

Ключові слова: українська спеціальна дидактика, спеціальна школа, диференційоване навчання, діти з порушеннями інтелектуального розвитку.

The article is devoted to the life path and analysis of the scientific and pedagogical heritage of the outstanding scientist and scientist such as Ivan Gavrilovich Eremenko, the founder of the national special education, Ukrainian special didactics, whose work was included in the "golden" fund of national science and practice. The field of actual problems that have been the subject of research by Ivan Gavrilovich has been determined, initiated and organized by him in the process of developing differentiated correctional education for children with special educational needs. The article represent personal archival documents of Lyudmila Sergeevna Vavina, who, under the direction of Ivan Gavrilovich, along with his other students H. M. Mersyanova and V. Ye. Turchinskaya, developed theoretical, practical and methodological foundations for differentiated teaching of students of a special school in Ukraine.

Keywords: Ukrainian special didactics, special school, differentiated education, children with intellectual disabilities.

Досягнення української науки і практики в галузі вивчення, навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами знаходять широке визнання не тільки в нашій країні, але й далеко, за її межами. Серед видатних діячів, що здійснили глибокий вплив на становлення й розвиток освіти в

Україні, чільне місце належить Івану Гавриловичу Єременку – талановитому теоретику-досліднику, блискучому організатору, активному учаснику розроблення основ спеціальної педагогіки.

Ціла армія учителів-практиків, які отримали вищу спеціальну освіту, добре знає Івана Гавриловича, як активного організатора багатьох науково-практичних конференцій, республіканських педагогічних читань, семінарів-практикумів, на яких обговорювались найбільш гострі й актуальні питання корекційно-компенсаторного навчання і виховання цієї категорії дітей. Становлення великої групи науковців, нині докторів та кандидатів педагогічних наук, відбувалося у відділі дефектології Науково-дослідного інституту педагогіки Міністерства освіти України, керівником якого доктор педагогічних наук, професор І. Г. Єременко був понад тридцять років.

19 квітня 2016 року видатному українському вченому Івану Гавриловичу Єременку виповнилося б 100 років. Народився Іван Гаврилович 1916 року на Сумщині в селянській сім'ї. З 1932 року після закінчення вчительських курсів розпочав трудову діяльність, присвятивши науково-педагогічній праці все своє довге життя. Пішов у небуття видатний вчений 3 липня 2002 року на 87-ому році життя.

В тяжкі роки громадянської війни та розрухи він отримав учительську освіту й розпочав працювати у початковій школі. У 1938 році закінчив Полтавський педагогічний інститут й до війни працював викладачем Немирівського педагогічного училища.

Переживши тяжкі роки голодомору, пройшовши солдатськими шляхами війни, ковтнувши сповна повоєнного лихоліття, з 1949 року він пов'язав свою долю зі спеціальною освітою, вступивши до аспірантури діючого в ті роки Науково-дослідного інституту дефектології Міністерства освіти Української РСР. З 1959 по 1986 рік плідно працював у Науково-дослідному інституті педагогіки МО України на посаді завідувача відділу дефектології, а згодом – лабораторії олігофренопедагогіки.

З того часу вся багатогранна науково-педагогічна діяльність Івана Гавриловича була пов'язана з розробленням проблем навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Водночас з великою організаційною роботою по створенню в Україні мережі спеціальних навчально-виховних закладів для цих дітей, І. Г. Єременко розпочав розробку науково-теоретичних та методичних аспектів олігофренопедагогіки, закономірностей і особливостей корекційно-розвивального навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, зробив вагомий внесок у розробку змісту спеціальної дидактики цієї категорії дітей. Водночас активно ініціює і підтримує на всіх рівнях наукові дослідження з інших галузей спеціальної освіти – сурдопедагогіки, тифлопедагогіки, логопедії, навчання дітей із затримкою психічного розвитку.

Саме завдяки плідній науковій діяльності І. Г. Єременка, його ініціативності, вдалих пошуків здібних до науки практиків та їх підготовки до науково-дослідної діяльності через аспірантуру, розробленню під його науковим керівництвом науково-методичних засад корекційної педагогіки, українська спеціальна освіта сформувалася як самостійна педагогічна наука, знана в усьому світі.

Людмила Сергіївна Вавіна, його учениця, згадує про свого Вчителя так: *«Всі, хто працював з ним, пройшов серйозну наукову школу, із вдячністю згадуватимуть його цінні наукові ідеї та слушні методичні поради. Іван Гаврилович – людина високої культури, широкого світогляду, невичерпної енергії. Йому властиві доброзичливість, сердечність, демократичність у спілкуванні з педагогами, аспірантами, науковцями. Він наполегливо і цілеспрямовано прищеплював високу культуру проведення експерименту, вчив ретельному аналізу добутих фактів, умінню робити далекоглядні висновки і узагальнення. Молоді науковці-дефектологи та досвідчені науковці і практики звертались до Івана Гавриловича за порадами, консультаціями, ділилися своїми успіхами, думками, досягненнями у науково-пошуковій роботі. Він завжди знаходив час, щоб уважно вислухати кожного*

співрозмовника, проникнутись турботою про дітей з особливостями психофізичного розвитку, дати кваліфіковану пораду і допомогу кожному, хто цього потребував. Це був справжній Вчитель, син українського народу».

Фото 1. Іван Гаврилович зі своєю ученицею Людмилою Вавіною.

Дослідження особливостей процесу спеціального навчання, шляхів удосконалення методів, прийомів і засобів навчання; корекційної спрямованості морального, трудового, естетичного, фізичного виховання учнів допоміжної школи, розвиток їхньої пізнавальної діяльності, навчання користуватися на практиці знаннями і вміннями; розроблення наукових психолого-педагогічних основ організації диференційованого навчання учнів з інтелектуальними порушеннями та типології уроку в допоміжній школі; розвиток системи середньої спеціальної і вищої освіти в Україні – ці та багато інших актуальних проблем були предметом досліджень Івана Гавриловича, ініціювалися та організовувалися ним.

У 1953 р. він захистив кандидатську дисертацію «Роль особистого прикладу вчителя у вихованні», а у 1967 р – докторську дисертацію на тему:

«Організація учбової діяльності учнів допоміжної школи на основі підвищення їхньої пізнавальної активності».

Іван Гаврилович брав безпосередню участь у створенні системи спеціальних закладів, складанні навчальних планів, програм, підготовці підручників для допоміжної школи, методичних посібників, монографій. Особливе значення для впровадження результатів науково-дослідної роботи у практику шкіл мав збірник науково-методичних праць «Питання дефектології», який тривалий час видавався за редакцією І. Г. Єременка.

Основні теоретичні положення, сформульовані І. Г. Єременком у його відомих наукових працях («Дидактичні основи уроку в допоміжній школі», «Організація учбової діяльності учнів допоміжної школи на основі підвищення їхньої пізнавальної активності», «Основи спеціальної дидактики», «Олігофренопедагогіка» і багато інших), здійснили глибокий вплив на подальший розвиток спеціальної дидактики, сприяли пошуку ефективних методів корекційного навчання і виховання учнів допоміжної школи, мобілізацію практичної діяльності учнів як засобу оволодіння основами наук, що відкриває великі можливості і перспективи для подолання їх ізольованості від оточуючого середовища і включення у широкі соціальні зв'язки.

Іван Гаврилович був досвідчений експериментатор, організатор спеціальної освіти і дефектологічної науки в Україні, вмілий керівник і наставник практиків і молодих науковців.

На такому високому рівні, широкомасштабно, із залученням значної кількості учасників з числа учнів, вчителів, працівників освіти, науковців організувати і здійснити експеримент умів лише Іван Гаврилович Єременко. З ним рахувалися, у нього вчилися науковці всіх республік СРСР, інших галузей педагогічної науки.

Його змістовні, високо ерудовані лекції, виступи, доповіді з цікавістю слухали як вчителі й аспіранти, так і фахівці вищої категорії. Його візит до спеціальної школи був справжнім святом для учнів і педагогічних

колективів, адже з кожним він швидко встановлював контакт, знаходив тему для спілкування, кожний прагнув зустрічі з ним, його порад і настанов. За його активною участю було організовано і проведено цілу низку республіканських конференцій, педагогічних читань та науково-практичних семінарів з найбільш гострих, актуальних питань дефектологічної теорії і практики, учасниками яких пощастило бути багатьом науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, працівникам урядових установ і громадських організацій, представникам майже кожного спеціального навчально-виховного закладу України.

Іван Гаврилович Єременко впродовж свого життя мріяв про створення Інституту дефектології України як самостійної науково-дослідної установи.

Не випадково в складі Науково-дослідного Інституту педагогіки УРСР за його ініціативи і підтримки в різні періоди було створено кілька самостійних лабораторій дефектологічного профілю – логопедії, сурдопедагогіки, тифлопедагогіки, олігофренопедагогіки. Він готував основу для виокремлення Інституту своєї мрії. Ця мрія здійснилася в 1994 році, коли під керівництвом його однодумця Віталія Івановича Бондаря був створений Інститут дефектології (нині спеціальної педагогіки) в системі АПН України, в якому Іван Гаврилович встиг попрацювати головним науковим працівником.

Солідний доробок наукових праць, який залишив доктор педагогічних наук, професор, кавалер урядових орденів і медалей, державних відзнак і почесних грамот Іван Гаврилович Єременко, є національним надбанням, джерелом наукової думки, інноваційних ідей, які й досі є актуальними для подальшого розвитку вітчизняної науки і практики навчання дітей з особливими потребами. Ними й нині користується студент і вчитель, аспірант і вчений в галузі корекційної педагогіки і спеціальної психології.

В пам'яті учнів і співробітників Івана Гавриловича він залишився Вчителем, другом і наставником, людиною з високо розвиненим почуттям обов'язку, відданості справі та Україні, ерудованим і принциповим фахівцем.

Його щирість і доброта, невичерпна енергія, широкий світогляд, готовність завжди прийти на допомогу, підтримати, вміння пишатися успіхами учнів своєї наукової школи назавжди збережуться глибоко в серцях тих, хто знав і спілкувався з ним, хто пам'ятає його могутню постать.

Література

1. Єременко І. Г. Дидактичні основи уроку в допоміжній школі. – К.: Рад. школа, 1966. – 130с.
2. Єременко І. Г., Вавіна Л.С., Мерсіянова Г. М. Диференційоване навчання в допоміжній школі. – К.: Рад. школа, 1979. – 156.
3. Єременко І. Г., Вавіна Л. С., Мерсіянова Г. М., Турчинська В. Є. Методичні рекомендації з питань запровадження диференційованого навчання в допоміжних школах. – К.: КМІУВ, 1980. – 39 с.
4. Єременко І. Г., Турчинська В. Є. Готовність розумово відсталих дітей до навчання в допоміжній школі. – К.: Рад. школа, 1981. – 96с.
5. Єременко И. Г. Методологические проблемы дефектологических исследований // Методологические рекомендации к исследованию проблем коррекционной работы в специальной школе. – К., 1975.
6. Єременко І. Г. Олігофренопедагогіка.– К.: Вища школа, 1985. – 460с.
7. Єременко І. Г. Основи спеціальної дидактики. 2-е видання, перероблене. - К.; Рад. школа, 1986.- 170с.
8. Єременко І. Г. Предмет і методи спеціальної дидактики. Урок як основна форма навчання. Позаурочні форми організації навчально-виховної і корекційної роботи // Основи спеціальної дидактики,- К.: Рад. школа, 1975.
9. Єременко І. Г., Вавіна Л.С., Мерсіянова Г.М., Турчинська В.Є. Рекомендації по методиці вивчення учнів 1-х класів допоміжної школи на початковому етапі диференційованого навчання. - К., УНДІП УРСР, 1980. – 48с.
10. Єременко І. Г. Урок у спеціальній школі // Дефектологія - 1999. - №2.